

Slovenci med svetovnima vojnama

Nastanek SHS

1.12.1918 se je država Slovencev, Hrvatov in Srbov priključila kraljevini Srbiji in Črni Gori in nastala je kraljevina Slovencev, Hrvatov in Srbov – SHS.

L. 1920 Slovenci z **Rapalsko pogodbo** izgubimo Goriško, slovensko Primorje s Trstom in Istro. Meja je potekala po črti: Peč, Mangart, Podbrdo, Planina, in mimo Snežnika do Reke. Četrtnina Slovencev je ostala po Italijo.

Na severni meji z Avstrijo, kjer so najbolj skrajni Nemci videli južno mejo Avstrije na Savi, so Nemci začeli pritiskati proti jugu. Zaustavil jih je general Rudolf Maister s prostovoljci in ubranil Maribor. Koroška je postala predmet plebiscita. Po plebiscitu večji del Koroške pride pod Avstrijo.

O PLEBISCITU (=splošno ljudsko glasovanje o državni pripadnosti, urediti ipd.)

Na mirovni konferenci v Parizu se se odločili problem Koroške rešiti s plebiscitom. Oktobra 1920 je več kot polovica prebivalcev Koroške glasovala za pridružitve k Avstriji. Tako so se odločili predvsem zaradi protisrbske propagande, neprijaznosti srbske vojske in splošnega pomanjkanja.

L. 1919 je na Madžarskem izbruhnila komunistična revolucija, ki so jo vodilne sile zahodnoevropske demokracije in kapitalizma zatrle. Pri tem je sodelovala tudi jugoslovanska vojska, ki je zasedla **Prekmurje**, ki ga je začela upravljati pokrajinska uprava v Ljubljani.

Jugoslovanska parlamentarna demokracija do leta 1929

avtonomija = samostojno odločanje o stvareh, ki so značilne za posamezno upravno enoto v državi

federacija = enakopravna zveza Slovencev, Hrvatov in Srbov (stranke SLS, HKS, JMO)

centralizem = državna ureditev, ki je za celo državo enotno vodena iz enega centra. V Beogradu vlada kralj preko parlamenta oz. stranke

unitarizem = politika, ki hoče poenotiti razlike v državi (razlike v kulturi, gospodarske in politične razlike v pokrajinah ...)

Pretežno srbska vlada se je bolj malo ozirala na želje in zahteve drugih narodov in začela uvajati centralizem in unitarizem.

Stranke, ki podpirajo kralja	Stranke, ki ne podpirajo kralja
NRS (narodna radikalna stranka): Pašič	SLS (Slovenska ljudska stranka): Korošec
Jugoslovanska stranka (liberalna stranka): Žerjal	HKS (Hrvaška kmečka stranka): Radič
Socialdemokratska stranka	JMO (Jugoslovanska muslimanska organizacija)

SLS, HKS in JMO so ustanovile federativni blok, a je zaradi notranjih nesoglasij razpadel. L. 1921 kralj razglasi Vidoudansko ustavo, s katero uzakoni centralizem:

- kralj dobi velika pooblastila (imenuje ministrskega predsednika, razpušča parlament, je poveljnik vojske),
- agrarna reforma ni bila izvedena (veleposestniki ostanejo),
- upravne enote so bile oblikovane glede na geografske in družbene značilnosti,

- delavcem je zagotovil 8-urni delavnik in pravico do stavk.

Diktatura in Slovenci

Po Vidoudanski ustavi so se spori med strankami nadaljevali. Črnogroski poslanec pa je v skupščini celo streljal na hrvaške poslance. To je izkoristil kralj in 6.1.1929 razpustil parlament, prepovedal vse stranke in sam sestavil vlado. Srbska politika in hud policijski nadzor sprožita odpor komunistov ter makedonskih in hrvaških nacionalistov (ustašev).

Slovenci so zlasti v okviru SLS nasprotovali unitarizmu, katerega so podpirale radikalna in demokratska stranka ter kralj. Zlasti Slovenci se nismo mogli sprijazniti s kulturnim poenotenjem.

Po atentatu na Aleksandra 1934 v Marseillesu je namesto mladoletnega kralja Petra zavladal Milan Stojadinovič (vodja radikalne stranke), ki je želel sodelovanja z drugimi narodi kraljevine. Pred 2. Svetovno vojno si je Hrvaška izborila, da je Stojadinovič oblikoval banovino Hrvaško, v kateri so bili združeni skoraj vsi Hrvati – Neodvisna država Hrvaška (NDH). Delno je izboljšal gospodarske razmere (zlasti v kmetijstvu), v zunanji politiki se je povezoval z Nemčijo in Italijo in z njima podpisal pristop k trojnemu paktu.

mandat = časovno omejeno pooblastilo za določeno funkcijo ali dolžnost (poslanski mandat, mandat predsednika vlade ...)

Gospodarstvo Slovenije

V kraljevini je bila Slovenija industrijsko najbolj razvita (dobre prometne poti, izobraženost, infrastruktura ...). Odprl se je tudi velik jugoslovanski trg, ki je pospešil rast slovenske industrije. V slovensko industrijo sta vlagali Češka in Avstrija. SHS je **izvažala** les, kmetijske pridelke in živino, **uvažala** pa industrijske izdelke in polizdelke (bombaž).

Slovenija se je v kmetijstvu še vedno srečevala s težavami:

- razdrobljena zemljiška posest zaradi dedovanja,
- zaradi državnih mej so Slovenci težje izvažali kmetijske izdelke v Avstrijo,
- ceneni pridelki z juga SHS so nižali cene slovenskemu kmetu,
- kmetje so se bili prisiljeni zadolževati ...

Delež kmečkega prebivalstva je padel, delavski pa zrasel. Na jugu je bilo 75% kmetov in le 12% delavcev. Prvih 10 let so dežele, ki so bile pod Avstro-ogrsko plačevale večje davke. Na splošno pa se je v Sloveniji življenje precej izboljšalo (elektrika tudi na podeželju, 1928 dobimo radio, razširi se uporaba telefona in avtomobila, letalske povezave z drugimi prestolnicami ...).

hektarski donos = količina pridelka na hektar zemlje

infrastruktura = osnovni pogoj za razvoj nečesa (delovna sila, energija, prometna povezanost ...)

nekvalificirani delavec = fizični delavec brez strokovne izobrazbe

Slovenska kultura

Slovenščina postane v Jugoslaviji obvezen učni jezik in v Sloveniji zrastejo številne osnovne in srednje šole (realka), kar poveča splošno izobraženost. V pokrajinah, ki so prišle pod Avstrijo in Italijo in delno na Kočevskem so slovenščino nadomestili drugi jeziki.

L. 1919 začne delovati tudi Ljubljanska univerza. Ustanovljena je bila Narodna galerija in Akademija znanosti in umetnosti. Med vojnama dobimo Slovenci še Narodni muzej, Študijsko knjižnico, gledališče v Ljubljani in Mariboru, glasbeni konservatorij ...
Izhajajo številni časopisi (Jutro, Slovenec, Ljubljanski zvon, Sodobnost ...), kar povzroči širjenje narodne zavesti.

Področje	Predstavniki
ekspresionizem	Kralj, Pilon
konstruktivizem	Černigoj, Kosovel
eksistencializem	Kocbek, Bartol, Zupan
socialni realizem	Klopčič, Voranc, Kranjec, Bevk
funkcionalizem	Plečnik

Predstavniki teh področij so bili pomembni, ker so približali slovenske dežele Slovincem (širjenje narodne zavesti).

Akademija znanosti in umetnosti = združenje izobražencev (najvišja narodna ustanova, ki pospešuje razvoj znanosti in umetnosti)
ekspresionizem = umetnostna smer, ki poudarja duhovno in čustveno izraznost upodobljenih likov
konstruktivizem = avantgardna umetnostna smer

Nasprotujoče si ideologije

Nasprotja med Slovenci, ki so se zaostri zaradi gospodarske krize, so se takoj po vojni izražala v obliki kulturnega boja med liberalci in katoliki za vpliv Cerkve v državi. Pred 2. svetovno vojno pa se ta boj razvije med katoliki in ateističnimi komunisti. Pred 2. svetovno vojno je bila glavna tema političnih bojev skrčena na vprašanje, kaj je za Slovence bolj nevarno, fašizem ali komunizem?

Neodrešena Slovenija

Po Rapalski pogodbi so Slovenci izvolili svoje predstavnike v italijanski parlament, da bi se borili za pravice svoje narodnostne manjšine. Ko pride na oblast Mussolini in fašisti, l. 1923 prepovedo rabo slovenskega jezika, v matične knjige se vpisujejo romanizirana slovenska lastna imena, prepove se pouk v slovenščini, na Primorsko naseljujejo Italijane, Slovence pa razseljujejo. L. 1926 Mussolini razpusti vse stranke – tudi slovenske (Kaplan Martin Čedermac).

Kljub fašističnemu terorju so Slovenci ostali narodno zavedni. Najmočnejša protifašistična **organizacija TIGR** (Trst, Istra, Goriška, Reka) se je aktivno borila za združitev Primorcev in istrskih Hrvatov v SHS. Tudi **Zbor svečnikov sv. Pavla** je prispeval k ohranjanju slovenske besede in se boril za človekove pravice na Primorskem.

Pred plebiscitom je Avstrija Slovincem obljubljala, da bo spoštovala njihove pravice. Po plebiscitu pa je začela s ponemčevanjem (uvedla je nemščino kot edini uradni jezik, ponemčena so slovenska zemljepisna imena, Slovence pri popisih prebivalstva ločujejo glede na zavednost, jih želijo asimilirati s pomočjo gospodarskih ukrepov ...).

Slovenci so se zbirali v Politično-gospodarskem društvu in v Slovenski prosvetni zvezi, kjer so se borili za ohranitev slovenske identitete. S prihodom Hitlerja na oblast pa so bile ukinjene vse slovenske organizacije (šole ...). Podobno so bili Slovenci diskriminirani na Madžarskem.

asimilacija = utapljanje enega naroda v drugem, raznarodovanje
diskriminacija = zapostavljanje, omejevanje pravic določeni skupini prebivalstva